

А. С. Іваненко

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри технологій спеціальної
та інклюзивної освіти
Донбаський державний педагогічний університет

ХАРАКТЕР ЗНАТЬ ПРО СІМЕЙНО-ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ ТА УЯВЛЕНЬ ПРО ВЛАСНУ МАЙБУТНЮ СІМ'Ю В РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ

Стаття присвячена з'ясуванню наявності та специфіки сформованості в розумово відсталих підлітків актуальних знань про сімейно-шлюбні відносини та виявлення в них пріоритетної моделі майбутньої сім'ї. Викладено основні результати аналізу отриманих даних дослідження, яке присвячено вивченню в розумово відсталих підлітків характеру знань про сутність сім'ї, її функції, цілі створення, виявленню уявлень про складові елементи щасливого сімейного життя, розподіл сфери лідерства в сім'ї та господарсько-побутових обов'язків між подружжям, а також з'ясуванню особливостей уявлень про власне майбутнє сімейне життя.

Ключові слова: розумово відсталі учні, уявлення про майбутнє сімейне життя сім'я, функції сім'ї, господарсько-побутові обов'язки, сфери лідерства в сім'ї.

Постановка проблеми. Ключовою проблемою сучасної спеціальної психології та педагогіки є забезпечення оптимальної інтеграції осіб із порушеннями психофізичного розвитку в сучасних умовах життєдіяльності (В. Бондар, Л. Вавіна, І. Дмитрієва, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Коноплястая, Г. Мерсіянова, С. Миронова, В. Синьов, Т. Скрипник, В. Тарасун, Л. Фомічова, О. Хохліна, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.). У плані вирішення цієї проблеми чимале значення набуває підготовка до майбутнього сімейного життя учнів старших класів спеціальної школи, зокрема учнів із вадами розумового розвитку.

Тривалий час проблема сімейного виховання учнів із психофізичними вадами вченими докладно не розглядалась, і тільки з 90-х рр. ХХ ст. вчені почали проводити ґрунтовні дослідження (О. Денисова, М. Матвєєва, С. Миронова, О. Моршиніна та ін.). Так, С. Мироною та М. Матвєєвою з метою статевого виховання й підготовки учнів спеціальної школи до сімейного життя була розроблена система педагогічних заходів для різної вікової категорії дітей [5, с. 159-166]. Н. Бастун і С. Лукомською (2004) була розроблена комплексна програма статевого виховання підлітків та молоді зі зниженим інтелектом, яка містила цикл тренінгів та факультатив «Шлях до тебе» [6, с. 24-64].

Благополуччя сімейного життя залежить від багатьох факторів, тому під час підготовки розумово відсталих учнів до сімейного життя не можна обмежуватися тільки статевим вихованням. Майбутнє сімейне життя багато в чому залежить від уявлень, які склалися в розумово відсталій людині про сім'ю в дитячі та юнацькі роки до моменту створення своєї власної сім'ї.

Проведений аналіз навчальних програм, виховних заходів та планів роботи практичних психологів та соціальних педагогів спеціальної школи показав, що в процесі сімейного виховання розумово відсталих учнів недостатньо широко висвітлені такі аспекти, як загальносоціальний, етичний, психологічний, правовий, фізіолого-гігієнічний, педагогічний, естетичний і господарсько-економічний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній загальній психології питання формування в дітей та підлітків установок й уявлень про сімейне життя розглядають такі вчені: М. Вовчик-Блакитна, Т. Демидова, З. Кисарчук, В. Кравець, Є. Маценова, Н. Москвічева, В. Петренко, А. Пріхожан, Н. Толстих, А. Чернов, А. Шмельов, Т. Юфреєва та ін. У дефектології окремі питання проблеми підготовки до майбутнього сімейного життя розумово відсталих учнів в контексті їхнього морального виховання розглядалися В. Бондарем, М. Буфетовим, О. Вержиховською, А. Висоцькою, В. Воронковою, І. Єременко, Н. Коломинським, В. Мачихіною, В. Синьовим, І. Тат'янчиковою, О. Хохліною; статевого – Н. Бастун, В. Левицьким, С. Лукомською, М. Матвєєвою, С. Мироною; сімейного – Н. Галімовою, М. Гогиним, У. Мاستюковою, Г. Шаумаровим та ін. Особливу увагу питанням вивчення уявлень про міжстатеві та сімейно-рольові відносини в розумово відсталих підлітків приділяє у своїх доробках О. Денисова.

Мета статті – вивчити наявність та специфіку сформованості в розумово відсталих підлітків актуальних знань про сімейно-шлюбні відносини та виявити в них пріоритетні моделі майбутньої сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Із метою виявлення в розумово відсталих підлітків якості знань про сім'ю і її функції та наявності уявлень про майбутнє сімейне життя нами було організовано дослідження, у якому брали участь 79 учнів 7-х класів спеціальних шкіл-інтернатів (із них 43 дівчини та 36 хлопців), 93 учні 9-х класів спеціальних шкіл-інтернатів (із них 51 дівчина та 42 хлопця) Донецької, Запорізької та Харківської областей.

Дослідження особливостей знань про сімейно-шлюбні відносини та уявлень про власну майбутню сім'ю в учнів 7-х та 9-х класів спеціальної школи передбачало вивчення розуміння підлітками поняття «сім'я». Науковці схильні вважати, що «сім'я – це суспільний механізм відтворення людини, відносини між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, заснована на цих відносинах мала група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою» [7, с. 663-665].

Аналіз отриманих даних показав, що досягнення значення й змісту цього поняття в розумово відсталих учнів як 7-х, так і 9-х класів характеризується конкретністю, одноманітністю та стислістю, що пояснюється, по-перше, порушеннями інтелектуального розвитку, насамперед, недорозвиненням мисленнєвих операцій. По-друге, складнощі із наданням ґрунтовного визначення поняття пояснюються низьким словниковим запасом підлітків із вадами розумового розвитку, адже розгорнуті висловлювання в їхньому активному словнику, як правило, відсутні. По-третє, унаслідок свого віку та відсутності певного життєвого досвіду розумово відстали учні не можуть надати розширену характеристику поняттю «сім'я». І, по-четверте, важливою причиною, на нашу думку, є відсутність системи корекційно-розвивальної роботи з підготовки розумово відсталих учнів до майбутнього сімейного життя.

Уявлення підлітків про цілі створення сім'ї впливають на фундаментальну основу майбутнього сімейного життя, від якої залежить якість сімейно-шлюбних відносин. Зокрема А. Волкова зазначала, що найбільш значущі потреби людей, які задовольняються в процесі всього сімейного життя, відображаються в уявленнях про цілі шлюбу [1]. Проаналізувавши відповіді учнів допоміжної школи, ми виділили сім груп, у яких розкриваються основні цілі створення сім'ї: господарсько-побутові, матеріальні, духовні, репродуктивні, культурні, психологічні, інтимні. Спираючись на отримані дані, можна сказати, що розумово відстали учні 7-х класів, як хлопці так і дівчата, надають перевагу репродуктивним (хлопці – 72,2%; дівчата – 83,7%) та духовним (хлопці – 63,8%; дівчата – 76,2%) цілям шлюбу. Це свідчить про те, що головна мета створення сім'ї, на думку

учнів, – це продовження роду та можливість бути постійно з коханою людиною. Також привабливою метою шлюбу для хлопців (38,8%) і дівчат (39,5%) є матеріальна сторона. Хлопці (11,1%) більше ніж дівчата (4,6%) виділяють інтимні цілі. Учнями практично не виділяються такі цілі, як господарсько-побутові, культурні та психологічні.

Учні 9-х класів допоміжної школи вважають, що головні цілі створення сім'ї – це народження дітей, тобто репродуктивна ціль (хлопці – 85,7%; дівчата – 86,2%) і можливість кохати та бути коханими, тобто духовні цілі (хлопці – 76,1%; дівчата – 78,4%). Дівчата (45,4%) більше за хлопців (33,3%) надають перевагу матеріальним цілям, а хлопців (26,1%), в свою чергу, більше ніж дівчат (15,6%) приваблює інтимна сторона шлюбу. Такі цілі, як господарсько-побутові, культурні та психологічні старшокласники не вважають важливими для створення сім'ї.

Отже, розумово відстали учні, як 7-х, так і 9-х класів мають уявлення про основні цілі шлюбу – це можливість кохати та народжувати дітей. Таким важливим цілям, як емоційна підтримка та піклування один про одного, наявність спільного житла та допомога один одному у веденні господарства, культурне збагачення та проведення вільного часу з сім'єю – учні не надають належної уваги.

Уявлення підлітків про невід'ємні складові щасливого шлюбу також мають значну роль у формуванні в майбутньому щасливого та міцного союзу між подружжям. Тому наступне завдання полягало у виявленні уявлень про складові елементи щасливого сімейного життя в розумово відсталих учнів 7-х та 9-х класів.

Аналіз отриманих даних показав, що сформованість уявлень про складові елементи щасливого шлюбу в розумово відсталих учнів 7-х класів характеризується низьким рівнем (хлопці – 52,7%; дівчата – 53,4%). Це свідчить про те, що учні не розуміють те, що необхідно для щасливого існування сімейного союзу, для учнів важливе лише задоволення особистих потреб. Пріоритетними складовими щасливого сімейного життя для респондентів є наявність дітей у сім'ї, але так, щоб вони не заважали особистим справам; наявність великого грошового бюджету; наявність гарного одягу; наявність улюбленої роботи; наявність особистого простору, який дає можливість самостійно зустрічатися зі своїми друзями, мати власні захоплення і т.д. Середній рівень сформованості уявлень про складові елементи щасливого сімейного життя характерний для 38,8% хлопців та 37,2% дівчат, до пріоритетних складових щасливого сімейного життя додалися також наявність кохання та можливість виховання дітей. Достатній рівень мають 8,3% хлопців та 9,3% дівчат, високий рівень відсутній.

Під час дослідження спостерігалася позитивна вікова динаміка розвитку уявлень про

складові елементи щасливого сімейного життя. Для учнів 9-х класів допоміжної школи характерні такі результати: низький рівень – 30,9% хлопців та 23,5% дівчат; середній рівень – 47,6% хлопців та 52,9% дівчат. У 21,4% хлопців та 13,6% дівчат – достатній рівень і у 3,9% дівчат - уявлення про невід’ємні складові щасливого шлюбу розвинені на високому рівні. На думку учнів, для того щоб у сім’ї панувало щастя, необхідно не сваритися один з одним, завжди бути разом, любити один одного, щоб всі члени родини були здорові, наявність подружньої вірності, грошей, будинку, побутової техніки та роботи.

Наступним завданням нашого дослідження було виявлення знань про найбільш значущі функції сім’ї, які пов’язані із задоволенням потреб сучасної родини. Отримані дані свідчать про те, що серед розумово відсталих учнів більшість вважають найбільш значущими функціями сім’ї репродуктивну та виховну, тобто ті, що пов’язані з народженням дітей та їхнім вихованням. У порівнянні з дівчатами хлопцям більше імпонує сексуальна функція. Господарсько-побутовій функції більшу перевагу надають дівчата, адже хлопці твердо впевнені, що подружжя обов’язково має заробляти гроші, а ось доглядати власне житло всі члени родини не повинні. Також дівчата більше за хлопців обирали такі функції сім’ї, як психотерапевтичну, рекреативну та функція культурного спілкування, що свідчить про те, що дівчата, як майбутні берегині сімейного добробуту, вважають за необхідне організацію сімейного дозвілля, наявність власних сімейних традицій та наявність сімейної єдності та емоційної підтримки один одного. А хлопці, у свою чергу, надавали перевагу регулятивній функції, в суті якої закладено наявність лідера в сім’ї та дотримання всіма членами родини сімейних правил.

Загалом, для більшої частини розумово відсталих хлопців (58,33%), які навчаються в 7-х класах, характерний низький рівень якості знань про найбільш значущі функції сім’ї, а для більшої частини дівчат (46,51%) – середній рівень. У 30,55% хлопців – середній рівень й у 39,53% дівчат – низький рівень якості знань функцій, які виконує сім’я. Значно менша кількість учнів 7-х класів допоміжної школи, як хлопців (11,11%), так і дівчат (13,95%), мають достатній рівень, а високий рівень якості знань про функції сім’ї взагалі відсутній.

Нами була зафіксована наявність позитивної вікової динаміки якості знань функцій сім’ї, а саме: в учнів 9-х класів порівняно з учнями 7-х допоміжної школи спостерігається певне зростання якості знань про функції, які виконує сім’я. У більшості учнів 9-х класів спеціальної школи (хлопці – 45,23%, дівчата – 47,05%) домінує середній рівень знань про найбільш значущі функції сім’ї. Іншим учня притаманний низький рівень

(хлопці – 35,71%, дівчата – 27,45%) та достатній (хлопці – 21,42%, дівчата – 19,60%). Та на відміну від хлопців, у 5,88% дівчат виявлено високий рівень якості знань про функції сім’ї.

На сьогодні досить розповсюдженою причиною дестабілізації сімейних стосунків виступає боротьба за лідерство між членами подружжя. Із метою вивчення уявлень розумово відсталих підлітків про те, хто повинен бути лідером в сім’ї, ми запропонували їм таке запитання: «Хто, на вашу думку, повинен бути головою сім’ї?». Аналізуючи результати, можна сказати, що хлопці (7 кл. – 80,55%; 9 кл. – 71,42%) вважають, що відповідальність за всіх членів родини та за прийняття сімейних рішень повинні нести чоловіки. Дівчата (7 кл. – 41,86%; 9 кл. – 47,05%), в свою чергу, надають перевагу такому типу стосунків, як «біархат», тобто для них головне рівність та взаємність між подружжям. Стосовно позиції жінки-лідера в сім’ї у відповідях хлопців і дівчат спостерігаються розбіжності: незначна кількість хлопців (7 кл. – 8,33%; 9 кл. – 4,76%) довіряє лідерство в сім’ї жінкам, серед дівчат більша кількість (7 кл. – 20,93%; 9 кл. – 33,33%) бачить жінок сімейними лідерами.

Е. Ейдеміллером та В. Юстицьким була запропонована класифікація сфер лідерства подружжя в сім’ї, відповідно до якої виділяються чотири сфери лідерства: ділове, емоційне, культурне та педагогічне. Ця класифікація була покладена в основу подальшого дослідження уявлень старшокласників про розподіл лідерства в майбутній сім’ї між подружжям.

На думку більшості розумово відсталих хлопців, як семикласників (63,88%), так і дев’ятикласників (54,76%), ділова сфера лідерства в сім’ї має здійснюватися чоловіком. Більшість учениць допоміжної школи (7 кл. – 46,51%; 9 кл. – 52,94%) покладають відповідальність за виконання цієї сфери лідерства на обох членів подружжя. Більшість учнів сьомих класів допоміжної школи (хлопці – 63,88%, дівчата – 58,13%) вважають, що головною в збереженні позитивного психологічного клімату в сім’ї є жінка. Учні дев’ятих класів наділяють відповідальністю за виконання емоційної сфери лідерства, як обох членів подружжя (хлопці – 42,85%, дівчата – 56,86%), так і лише жінку (хлопці – 52,38%, дівчата – 37,25%).

Культурне лідерство, на думку більшості розумово відсталих учнів 7-х класів (хлопці – 58,33%, дівчата – 65,11%) притаманне жінкам. Учні дев’ятих класів (хлопці – 52,38%, дівчата – 68,62%) вважають, що відповідальність за культурний розвиток сім’ї та організацію дозвілля несуть чоловік і дружина разом. Більша частина хлопців і дівчат вважає, що чоловікам не притаманна самостійна реалізація емоційної та культурної сфер лідерства в сім’ї. Також на думку 52,77% хлопців та 65,11% дівчат, які навчаються в 7-х класах,

та 57,14% хлопців та 70,58% дівчат, які навчаються в 9-х класах вихованням дітей та турботою про них повинні займатися саме жінки.

Погляди розумово відсталих хлопців і дівчат найбільше розбігаються в питанні розподілу таких сфер лідерства, як ділове та емоційне. Виявлена відмінність в уявленнях про позиції сімейних лідерів у хлопців і дівчат може в майбутньому зашкодити побудові щасливих сімейних стосунків та призвести до непорозуміння у спілкуванні між чоловіком та жінкою.

Одним із важливих питань сучасної сім'ї є розподіл господарсько-побутових обов'язків між чоловіком та дружиною. На думку А. Курамшева, в основі проблеми лежить провідний лейтмотив небажання жінок погоджуватися з традиційною статевою диференціацією та застарілими рольовими установками, підґрунтя яких полягає в домінуванні жінки в сфері господарства та побуту, виховання дітей, емоційно-моральної підтримки сімейного клімату [3, с. 130-138]. Тому важливою складовою нашого дослідження є вивчення уявлень розумово відсталих хлопців і дівчат про розподіл господарських та батьківських обов'язків між подружжям в майбутній сім'ї.

Отримані дані результатів дослідження свідчать, що переважна більшість учнів 7-х класів допоміжної школи, як хлопців, так і дівчат, вважає, що в сім'ї більшу частину господарсько-побутових обов'язків повинна виконувати жінка, а саме: купувати продукти (хлопці – 72,22%; дівчата – 58,13%), готувати їжу (хлопці – 94,44%; дівчата – 90,69%), прати (хлопці – 97,22%; дівчата – 88,37%), виховувати дітей (хлопці – 80,55%; дівчата – 55,81%). Також, думки хлопців і дівчат зійшлися на тому, що ремонтом житла повинен займатися лише чоловік (хлопці – 88,88%; дівчата – 95,34%), а організувати сімейне дозвілля подружжя повинно разом (хлопці – 58,33%; дівчата – 69,76%). Бачення того хто повинен прибирати оселю розділилось таким чином: хлопці (61,11%) вважають, що цей обов'язок належить жінці, дівчата (60,46%) ж схильні до того, щоб чоловік і дружина разом доклали зусилля до підтримання порядку в домі.

Хлопці й дівчата з вадами розумового розвитку, які навчаються в 9-х класах, вважають, що господарсько-побутові обов'язки в сім'ї повинні розподілятися таким чином: до жіночих обов'язків належить готування їжі (хлопці – 95,23%; дівчата – 88,23%) та прання (хлопці – 95,23%; дівчата – 80,39%), чоловіки ж відповідальні за ремонтні роботи (хлопці – 92,85%; дівчата – 94,11%), а ось організувати сімейний відпочинок подружжя повинно спільно (хлопці – 61,90%; дівчата – 70,58%). Розбіжності в думках хлопців та дівчат спостерігаються в їхніх відповідях, які стосуються таких обов'язків: купівля продуктів, прибирання житла та заняття з дітьми – хлопці

вважають, що краще з цим впораються жінки, на думку дівчат, ці обов'язки повинні виконувати чоловік та дружина разом.

Таким чином, аналіз отриманих даних виявив наявність певного розходження в уявленнях розумово відсталих хлопців і дівчат про господарсько-побутові відносини між чоловіком та дружиною. Хлопці з вадами розумового розвитку схильні до консервативної позиції з цієї проблеми, на їхню думку, більшу частину господарських та батьківських обов'язків повинна виконувати жінка. Більшість розумово відсталих дівчат притримуються тієї позиції, що чоловік повинен допомагати дружині у введенні домашнього господарства та вихованні дітей.

Загалом, більшість розумово відсталих хлопців і дівчат в найближчих планах на майбутнє не бачать створення власної сім'ї. Переважна частина хлопців із вадами розумового розвитку, а саме 61,11% – 7 кл. та 69,04% – 9 кл., схильються до думки, що найбільш сприятливий вік для створення власної сім'ї – це 25-27 років; 25,0% – 7 кл. та 23,80% – 9 кл. допускають, що можуть укласти шлюб і до 25 років; 13,88% – 7 кл. та 7,14% – 9 кл. вважають, що замислюватись про створення сім'ї будуть ближче до 30 років. Думки розумово відсталих дівчат щодо запланованого віку для створення власної сім'ї розділилися таким чином: 55,81% – 7 кл. та 41,17% – 9 кл. вважають найбільш оптимальним віком – вік до 24 років; 39,53% – 7 кл. та 49,01% – 9 кл. – 24-27 років; 4,65% – 7 кл. та 9,80% – 9 кл. – після 27 років. Таке бачення власного майбутнього в питанні створення сім'ї пов'язано у підлітків із вадами розумового розвитку з бажанням, насамперед, отримати освіту, працювати та стати фінансово незалежними особистостями.

Позиція розумово відсталих підлітків стосовно їхнього бажання створювати в майбутньому власну сім'ю, загалом є задовільною, адже більшість хлопців і дівчат бажає бути сімейними людьми (хлопці 7 кл. – 88,88%, 9 кл. – 85,71%; дівчата 7 кл. – 88,37%, 9 кл. – 84,31%). І лише незначна кількість підлітків із вадами розумового розвитку не має такого бажання й бачить себе в майбутньому одинаками (хлопці: 7 кл. – 11,11%, 9 кл. – 14,28%; дівчата: 7 кл. – 11,62%, 9 кл. – 15,68%). Відсутність бажання створювати власну сім'ю спостерігається у тих розумово відсталих хлопців і дівчат, у яких батьківські сім'ї характеризуються як неблагополучні й вони не мають прикладу гармонійних сімейних стосунків. У їхніх уявленнях сімейне життя пов'язане лише із сварками, агресією та фізичними розправами.

Отже, отримані результати свідчать, що для розумово відсталих підлітків характерні неповні та поверхові знання про інститут сім'ї; уявлення про власну майбутню сім'ю, її рольову структуру,

господарсько-побутові відносини, особливості емоційного взаємозв'язку між подружжям та міжсімейних відношень фрагментарні, нестійкі та неузагальнені; уявлення про образи майбутніх чоловіка й дружини та про себе як сім'янина розмиті, звужені та фрагментарні.

Висновки й пропозиції. Яким буде сімейне життя в майбутньому часто залежить від уявлень, які сформувалися в розумово відсталої людини про сім'ю в дитячих та юнацьких роках до моменту створення власної сім'ї. Молодих людей неможливо вважати підготовленими до шлюбу, якщо в них недостатньо сформовані чіткі уявлення про те, для чого вони одружуються, чого чекають від майбутньої сім'ї, які сімейні відносини хотіли б побудувати, які обов'язки покладає на них шлюб. Розумово відсталі підлітки мають потребу в розширенні знань про сім'ю, про її функції, про роль чоловіка та дружини в ній, про особливості взаємодії між членами родини, про особливості побудови спільного господарства та ін.

Аналіз результатів дослідження показав наявність певної позитивної вікової динаміки сформованості в розумово відсталих учнів уявлень про майбутню сім'ю. Проте ця динаміка виражена слабо, що пов'язано, на нашу думку, із недостатньою ефективністю процесу виховання майбутнього сім'янина в спеціальній школі та в батьківській сім'ї.

Отже, велика відповідальність у підготовці підлітків із вадами розумового розвитку до майбутнього сімейного життя покладається саме на

спеціальну школу. Сьогодні набуває актуальності потреба створення цілісної системи сімейного виховання, яка повинна будуватися на основі комплексної взаємодії батьків і фахівців спеціальних освітніх установ.

Література:

1. Волкова А. Социально-психологические факторы супружеской совместимости: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Москва, 1979. 18 с.
2. Иваницкий А. Некоторые аспекты социализации выпускников специальных школ Молдавской ССР. Дефектология. Москва, 1986. № 4. 237 с.
3. Курамшев А. К трансформации семейных ролей в современном российском обществе. Вестник Нижегородского университета имени Н.И. Лобачевского. Серия «Социальные науки». Нижний Новгород: Изд-во ННГУ, 2002. Вып. 1 (2). 256 с.
4. Мастюкова Е. М. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии. Москва: ВЛАДОС, 2004. 349 с.
5. Миронова С. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет: редакційно-видавничий відділ, 2008. 367 с.
6. Бастун Н., Лукомська С. Сексуальне виховання підлітків та молоді зі зниженим інтелектом. Київ: Держсоцслужба, 2007. 80 с.

Иваненко А. С. Характер знаний о семейно-брачных отношениях и представлений о собственной будущей семье в умственно отсталых подростков

В статье проведен анализ характера знаний о семейно-брачных отношениях и особенностей представлений умственно отсталых учеников о будущей семье. Приведены результаты исследования, которое посвящено изучению в умственно отсталых подростков знаний о сущности семьи, ее функции, цели ее создания, выявлению представлений о составляющих элементах счастливой семейной жизни, о распределении сферы лидерства в семье и распределении хозяйственно-бытовых обязанностей между супругами, а также выявлению представлений о будущей семейной жизни.

Ключевые слова: умственно отсталые ученики, семья, функции семьи, хозяйственно-бытовые обязанности, представления о будущей семейной жизни.

Ivanenko A. S. Nature of mentally retarded teenagers' knowledge about family and marriage relations

The nature of mentally retarded teenagers' knowledge about the family and marriage relations and the peculiarities of the ideas about future family are analyzed in the article. The results of the study are given. They are devoted to the examination of mentally retarded teenagers' knowledge about the gist of a family, its functions, the goals of its making, the ideas identifying of the constituent elements of happy family life, the ideas of the distribution of the leadership in the family and the distribution of household and domestic duties between a married couple and the identification of the presence of the ideas about the future family life.

Key words: mentally retarded pupils, family, functions of the family, household and domestic duties, ideas about the future family life.